

4. Леонтьев К. Восток, Россия и Славянство: Философская и политическая публицистика. Духовная проза (1872-1891) / Общ. ред., сост. и коммент. Г. Б. Кремнева. — М.: Республика, 1996.
5. Назаретян А. П. Цивилизационные кризисы в контексте Универсальной истории: Синергетика, психология и футурология. — М.: ПЕР СЭ, 2001.
6. Краус В. Нігілізм сьогодні, або Терплячість світової історії: Пер. з нім. — К.: Основи, 1994
7. Рассел Б. История западной философии: Пер. с англ. — К.: Основи, 1995.
8. Тойнби А. Дж. Постыжение истории: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1991.
9. Хайек Ф. А., фон. Дорога к рабству: Пер. с англ. — М.: Новое издательство, 2005.
10. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук: Пер. с фр. — СПб.: А-сад, 1994.
11. Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. — 1990. — № 3.
12. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции: Пер. с англ. — М.: АСТ, ЛЮКС, 2004.
13. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории: Пер. с нем. — М.: Мысль, 1993. — Т. 1. Гештальт и действительность.

Цибра Микола Федорович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 300.54 +130.2 + 124.4

ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

В статті підкреслюється специфічна вага проблем історичного часу, що є суб'єктивною епохою людського буття, порою діяльності особистості, складовою історичних подій, детермінантою творчої сутності у формуванні «нового часу і нового мислення».

Ключові слова: рефлексія, особистість, час, історичний час, соціальний час.

ЛИЧНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ ИЗМЕРЕНИИ

В статье подчеркивается особый вес проблем исторического времени, что является непосредственным отрезком существования человеческого бытия, временем человеческой деятельности, составляющей исторические события, детерминантой творческой сущности в формировании «нового времени и нового мышления».

Ключевые слова: рефлексия, личность, время, историческое время, социальное время.

PERSONALITY IN MODERN MEASUREMENTS

It is underlined in article, that now the special weight the problem of historical time, that is direct time of human life, time of human activity, constituent of historical events, acquires, determination of creative activity and forming of the «newthinking».

Keywords: reflection, man, time, historical time, social time.

Квестія людського існування, сутності завдань, еволюційних перспектив, можливостей, призначення є найактуальнішими темами кращих мислителів всіх цивілізаційних часів, рівно так як і сьогодні. Проблеми особистості накопичуються разом з історичними подіями, (як прогресивними, так і регресивними, або стагнаційними періодами) нівелюються

подіями в суспільстві. Питанням інформаційного і побутового навантаження на особистість переймаються не тільки науковці, а також публіцисти, політики, діячі культури, апологети багаточисельних релігійних течій.

Якщо тривалий час завданням філософії вважалось теоретичне доведення існування бога, верховного судді, то у наші милітаризовані часи, «епоху великих змін» і різкого техногенного злету провідним завданням постає відстоювання гідності людини, збереження її гуманістичних надбань й взагалі, по суті самого її існування як виду. Актуалізація теорії про проблеми людини пояснюється важливими факторами:

По-перше: людство привело себе на межу самознищення, ні в кого вже немає сумнівів у цьому нав'язливому постулаті, до якого, на превеликий жаль, всі вже звикли. Актуалізація питання про місце і призначення людини в світі залишається важливою необхідністю для самозбереження і подальшого прогресивного існування людства.

По-друге: на арену сучасної цивілізації інтенсивно вторгається штучний інтелект, людиною створено нову – віртуальну форму реальності. Нове явище набуває відверто активного, часом агресивного, існування і примушує невідкладно працювати над питаннями про нову «своєрідність» і місце людини у глобалізованому інформаційному полі, а скоріше у брудному вареві з усіх видів брехні та вимушеної, необхідної частки правди, заради так званої «достовірності».

По-третє: особистість розбудовує новітні технології, що негативно впливають на довкілля і мають загрозливий характер. Досягнуто великих успіхів у царині біотехнологій і генної інженерії, можливі наслідки яких ще не зрозумілі і не досліджені навіть у першому наближенні. Все це зобов'язує узагальнюючою філософською теорією і науковими дослідженнями задовольняти потребу в осмисленні обривів людської діяльності.

По-четверте: у сучасних умовах суспільний механізм дефектний, події розгортаються так швидко і так малопрогнозовано, що похибки не вдається вчасно виправляти, «анігілювати», ситуація нерідко виходить з-під контролю, суспільство втрачає свої важелі, свій вплив на ситуації й на індивіда, який в них потрапляє свідомо, або ні, але не встигаючи прорахувати кінцевий декрет. Як орієнтуватись у невідомих обставинах індивіду, якої якості повинна бути свідомість і душа людини, що повинна вирішувати питання власного існування? Здається, у філософів суттєвий брак відповідей на нові питання нових часів.

Особистість унікальна, кожна репрезентує відмінний тип існування і її неможливо вивчати як предмет, як річ. Вихідний постулат будь-якого вчення про людину від релігії – «у бога не існує інших рук, ніж твої», а від філософії – їх чимало, оптимальні: «найкращий вчитель – досвід, бере дорого, – вчить якісно», або «знання – сила, незнання – робоча сила». Проблема людини має міждисциплінарний характер, одне зрозуміло кожному, щоб знайти початок, виток, джерело – прийдеться певний час плисти проти течії. Антропологічна рефлексія проймає психологію, культурологію, етнографію, історію, мовознавство, біологію, теорію і практику педагогіки, політичну і правову науки, майже всі сучасні природничі науки. Кожна дисципліна фіксує і розкриває певний аспект індивіда. Виникла, природно, необхідність синтезу різних наук і комплексного підходу до вивчення людини. Якщо уявити проекцію людини у площину біології, то вона постане системою фізіологічних рефлексів, а у площині психології – системою психологічних реакцій. Ці проекції не тільки суперечать одна одній, але й суперечать уявленню про людину як цілісну істоту, тому слід звертатись до аналогій узагальнення.

Специфіка філософської антропологічної рефлексії має своє забарвлення. Ще Бердяєв підкреслював, що філософія досліджує людину з людини і в людині, досліджує її як таку, що належить царині духу, наука ж досліджує людину як таку, що належить царині природи, тобто поза людиною, як дослідний об'єкт. Проблема людини не займає в філософії якогось окремого місця, а пронизує предметне поле філософії. Як справедливо зазначає Б. Т. Григор'ян, предметом філософського дослідження є людина у певній постійності й відносній незмінності своєї природи і водночас у тій неповторній конкретно-історичній цілісності, у якій реалізують себе константи якості й властивості індивіда. Тому філософське

питання про те, що таке людина, є питанням про її природу і сутність, про закономірності й механізми функціонування генетичних даних і придбаних у культурній історії традицій і якостей. Важливо не ігнорувати питання про характерні особливості й зміни суспільного розвитку, як середовища, що будує індивід, торкатися тем неповторної своєрідності сучасного конкретно-історичного єства особистості та її безпосереднього існування.

В філософії людина розглядається системно, цілісно. На кожному етапі розвитку, філософія акцентує увагу на певному колі проблем людини, окреслює теоретичну модель і впроваджує адекватні часу принципи дослідження особистості. Досліджується індивід як багатомірний та багаторівневий феномен, жодна окрема концепція, яка є в історії філософії, не визнається у якості універсальної. Кожний із типів антропології розглядається в історичному часі та у внутрішньому взаємозв'язку.

Питання часу завжди передбачає додаткове питання про контекст, в якому воно повинно «працювати», дисципліну, яка його розглядає. Якщо ж таким контекстом визначено філософію, то на авансцену спочатку запрошується палітра парадигм тлумачення часу, де, відповідно, фігурують такі концепти, як «історичний час», «біологічний час», «антропологічний час». Останній фіксує особливу значущість часу для людини і можливість його дослідження в руслі її потреб. Згадаймо чиясь виправдану «часову» розпач «не дай нам, боже, жити в епоху великих змін!»

Проблема часу розглядається у різних контекстах: філософському, онтологічному, соціальному, психологічному, тому що відчуває на собі вплив всього комплексу соціокультурних явищ. У зв'язку з цим особливої ваги набуває проблема історичного часу, що є безпосереднім часом людського буття, часом людської діяльності, складовою історичних подій, детермінантою творчої (і не творчої) діяльності, формування «нового мислення».

Сучасне «нове мислення» працює на випередження. Створюються можливі сценарії майбутнього, проєктуються ймовірнісні світи свободи, найміцніші, з точки зору виживання, способи буття індивіда та суспільства. Перша монада традиціоналізму – низький соціальний рівень і статус мислячої людини та інтелігенції як соціального прошарку. Теоретизування ілюструється суспільними поневір'яннями новатора, зубожінням винахідника у будь-якій галузі. Вимушена мімікрія письменника, журналіста, вченого вкрай шкідливі для розвитку будь-якого суспільства. Особливо гірко спостерігати за суспільствознавцями, що вимушені подавати хибну думку як розвиток «не поміченої раніше ідеї» владного чиновника.

Відрадно, що ми почали помічати ці «екзерсиси», надавати їм відповідної критичної оцінки. Це перші ознаки суспільного одужання. Люди чудово обходяться мінімумом розумової роботи, як констатував Шиллер Фердинанд Каннінг Скотт (1864-1937), англійський філософ, представник прагматизму, що тлумачив буття у дусі персоналізму та волюнтаризму. Стандартизоване промислове виробництво, коли воно вдало налагоджене, не потребувало постійного напруження інтелекту. Це, вважалось, могло викликати підвищене психічне навантаження на простий люд, чого слід суспільству уникати і чого громади чудово уникали довгі роки.

Вихід у нестійкий світ «новацій» вимагає від особистості постійного напруження, практичних пошуків для втілення «ідей», загальних мислительських зусиль. Інтелектуальну напруженість сучасного життя можна характеризувати як емпіричний факт, що вимагає додаткової уваги з боку усіх наук, без винятку. Новаторство, пошук, дискусія, самостійність, різнобічність, конкретність рішень небезпідставно вважаються травматичними для людської психіки. Нове мислення виводить особистість на новий рівень знань й новий рівень «нелінійного» існування. Нове мислення оздобилось новими категоріальними термінами, такими як: контекстуальне, системне, нелінійне, концептуальне, перспективне, аксіологічне, тощо.

Контекстуальність проблем і рішень контрастує з попереднім розумінням професіоналізму, яке базувалось на вмінні вирішувати типові завдання типовими методами. Такий «професіонал» кар'єрно зростав зі стажем роботи, від нього вимагався мінімум

мислення та максимум слухняності. Сьогодні, коли ми говоримо про необхідність підходу до проблеми на рівні фаховості, професійності, у поняття вкладається вже інший, більш адекватний зміст. Дискусія про «економічну свідомість» доводить, що суспільство намагається йти конструктивним шляхом. Суспільні інституції спровокувала економічна криза, що оголила малодієві бюрократичні методи управління. За допомогою «вольових рішень» фахові питання вирішувати стало складно, практичнішими виявились професіонали своєї справи, «економічні стимули» та економічні методи. Виявилось, що в економічних питаннях приховано безліч різнорідних інтересів: державних, групових, відомчих, особистих.

«Економічне» виявилось строкатим, ховалось то в «лукавій цифрі», то у знищенні дешевих товарів заміни їх на ринках дорогими. Вітчизняні вироби опинились у списках невігідних, імпорт мав більший «навар». Вивертів у сфері торгово-економічних відносин – безліч! Виявилось, що економічна форма краще політичної здатна наповнюватись «вигодами», «фартом» різного толку. Економічна система відносин у конкретному «окремому випадку» може існувати тільки у сфері такої ж чистої економічної конкретики.

Оптимальний для суспільства, держави економічний розвиток не може не враховувати системи соціально-політичних пріоритетів, економічних наслідків, демографічної ситуації, системи виробничих зв'язків, рівня наукових досягнень у галузі, сучасних параметрів, динаміки попиту, стану транспортної мережі, національно-культурних традицій. Важливі всі «інгредієнти суспільного вінегрету», що можуть вплинути на кінцевий результат. Фактично економіст, як і філософ, у сучасній цивілізації має справу з відтворенням самого життя. Сучасне буття людини – і контекстуальне, і стаціонарне, і змінне – означає неспівпадіння з будь-якою традиційною обмеженістю.

Ми змушені сьогодні надавати не лише економічну обґрунтованість проектів, а їх екологічну, навіть, психологічну експертизу. За філософським «флєром нужди» ховатись сьогодні марно, дурнів мало. Теза про пріоритет економічних методів може означати на практиці вимоги управлінських війн, що переслідують власний інтерес, а не суспільний. Нерідко момент світоглядних орієнтацій не враховується, проте свідомість сучасного українця має історичні корені й зараз, пробуджену самосвідомість повернути до сервільного стану неможливо, навіть тотальним зубожінням. Відбувся дивовижний, довгоочікуваний якісний стрибок гідності у свідомості українця. Тоталітарна свідомість сусіда-брата перелякана до нестями! Слід повернути до їх пам'яті вислів Конфуція, мудреця великого народу, до якого вони необачливо кинулися за підтримкою – хочеш помститися – рий дві ями!

Розуміння важливості виховання людської істоти на підвалинах історичної пам'яті наближає суспільні інститути до усвідомлення того, що є історія взагалі і для чого ці знання необхідні народу і самосвідомості кожного. Ті історичні дані, що «утрамбовують» у свідомість нового покоління, дійсно переслідують виховні та культурологічні цілі нації, але й також це завжди уподобання владних конгломератів як однієї з форм сучасних економічних об'єднань. Семе ці «уподобання» вкрай небезпечні, тому що викривлюють істину, нерідко «за дорученням» сатрапи знищують артефакти, щоб не залишати свідків брехні та невігластва «власцьмущих». Тут ситуації суцільно відпрацьовують сентенцію «цілуй руку, яку не маєш можливостей вкусити».

Історичні факти – це скарбниця, кожна дрібниця з давнини є ілюстративним матеріалом морально-етичних та політологічних максим, які для нас описують і тлумачать науковці. Вони підносять населенню не завжди адекватні істини, інколи дійсно помилково, тут важливо, щоб наука не виконувала завдань «партии и правительства», не допомагала брехнею забезпечувати ідеологічну «начинку» партійних піріжків. Повторюсь, керівні вказівки, «настанови», «уяви», нерідко елементарне неучтво, невігластво, є небезпечними для історії кожного народу.

Навчальні посібники навчальних закладів у нашій державі викликають багато нарікань, нерідко матеріали підібрані тенденційно. Неправдиві історії супроводжують

шеренги історичних подій і стосовно давнини, і відносно акцентів подій недавньої вітчизняної історії. Інших винуватих «назначають» за часів лихоліття, щоб спаплюжити сьогодення українця й українського народу, видаючи національну самосвідомість за націоналізм, пристосовуючи до народної гідності інші, малоприємні «ізми». З агресивних московітів станеться! Історичні приписи завжди були лукавством, лакуванням певних «нелицеприємних» часів. Легко плюндрувати особистості «на замовлення», замовчувати, робити «з мухи слона», хитро зміщувати акценти. Розібратися в істинному становищі речей важко, інколи неможливо за браком знищених доказів, особливо неспеціалісту. Нелукавому науковцю доводиться відокремлювати «зерна від плевел», ми повинні знати своє минуле, поважати свою культуру, любити і знати свою мову. Пам'ять і знання свого роду, свого походження, в собі несуть гени і кров, навіть небо, вода і повітря у кожного народу має особливий, рідний присмак. Так от, за останніми антропологічними, біологічними науковими дослідженнями, українська нація генетично нічого спільного зі слов'янськими народами, окрім віри, немає! І це не плюс, і не мінус, це звичайна наукова істина, бажана завжди і скрізь.

У більшості часів писалися не підручники з історії, а виткана історичними візерунками ідеологія. Зараз, у історичному знанні, проблематично відсепарувати ідеологічні нашарування з фактів, що дійсно мали місце. Спектр, на протилежних кінцях якого розміщені історична істина та історична міфологія – занадто мімікрійний, його кольори постійно змінювались, щоб малопомітно пристосовуватись «за потребами» влади. Деідеологізація історії необхідна, але має мало шансів на реалізацію. Кажуть: слабка людина, ласа до влади і портретів власної «величі»! Хтось казав, що часи не вибирають, в них живуть і помирають, тому завжди сучасники існуватимуть у полі необхідностей прикрашати свої оселі так же шалено і затято, як і власні таланти.

У своїх інтенціях (намаганнях) сучасна ідеологізована історія, на жаль, не контрастує з давньою, що велася від літописів, які мали своїх міфологізованих героїв. Природна тенденційність інтерпретації стародавніх подій для кожної спільноти. Зарадити правди вилучити її з глибини віків сьогодні неможливо всупереч всім технічним можливостям науки! Історія, в сучасній її формі, у поєднанні з матеріальною та духовною культурою є фактором спадкоємності у житті людей, спадковості соціального досвіду. Перестаючи бути «консервативним», сучасне суспільство, безумовно, не розриває всіх зв'язків із минулим. Взагалі неможливо водночас підвісити себе у «безповітряному» просторі. Інколи, наче повністю забуте, здатне досить чуттєво нагадати про себе. Історичний ланцюг не переривається ані у революціях, ані у переможних, відносно спокійних періодах, оскільки зберігаються матеріальні умови буття і елементи духовної культури, які зникають повільніше, ніж пам'ять, і щільніше трансформуються у суспільній свідомості неантагоністичних поколінь.

Радикальні спроби зруйнувати історичний зв'язок, щоб нечебто якнайшвидше побудувати «новий світ» силовими методами, насадити нову архітектуру, нову літературу, нове мистецтво, навіть нову мову. Вся ця «прогресивна новизна» з агресивними рисами обертається трагедією цілих поколінь людей. Двадцять століття фактично вкратило позитивне зростання демократичних паростків у українського народу. Розселювання, голодомор, Велика і локальні війни, руйнація моралі, сімейних зв'язків і традицій, знищення мови, культури – все це ми відчували на власній шкурі, і на власні очі не сподобились насолоджуватись панорамою обіцяного прекрасного майбутнього – комунізму!

А радянському комуністичному суспільству було гарантовано через 20 років рай, не гірше, ніж у саудівців, донецьким «ілюзіоністом» Микитою Хрущовим. Нічого вам не спадає на думку?! Здається, Донеччина – розплідник містифікаторів! То було «все навкруги моє» **теоретично** для кожного, а тепер «все навкруги моє» **фактично** персональне, вкрадене у трудового народу, якого, по невігластву, до того ж, поставили під гвинтівку, щоб відстоювати награване. Дивовижна містика! Супершахраї заволоділи двома виснаженими комунізмом, але ще багатими державами, і граються життями і смертями людськими в пінг-

понг! Воістину, хто не шанує свою армію – годує чужу! Не допомогли людям історичні паралелі, обдурили знову московіти Україну! Знадобиться чимало зусиль, щоб виправити ситуацію, проте, я вірю, що попри криваву ціну, топтатись по собі народ вже не дозволить!

Сучасний вал технологічних досягнень привабливий, надзвичайно стрімкий, багато у чому комфортний, проте, тотальна і глобальна технологізація «розлюднює» людину, роботизує її психіку, обмежує необхідні для почуттєвої рівноваги духовні контакти. Егоїзм у віртуальному просторі, де є можливість подавати і продавати «себе коханого», як заманеться, дає підстави вважати, що й історичні події теж будуть віртуально сумнівними, «неживими», змодельованими «на потребу». Тут хто сміливий, той і не голодний! Вкидай у людські мізки, що потрібно, щоб їх зруйнувати і знову повести не в той бік! Впливай на психіку 25 кадром – і натоп твій! Куди повернуть психічно хворі «літописники» сучасної історії агресивної Росії та кому це буде цікавим потім – важко сказати.

Наймодніше гасло серед молоді «Тут – і зараз!». Часи блискавично і кардинально змінюються, технізуються, глобалізуються, ні про який «плавний перехід» домовитися вже неможливо. Триматись «на плаву» поталанить лише добре інформованим, інтелектуально розвиненим професіоналам у своїх галузях. З цих переконань і трансформувати суспільну свідомість слід у фахових напрямках.

Абстрагуватись від думки, що «свобода від минулого» своерідна «лоскутна» амнезія, породжує неукоріненість індивіда, егоїзм «тимчасовості», комплекс непричетності, байдужості від безсилля не вдається. Суспільство, перенасичене такими якостями особистості, приречене на деградацію. Своїх «манкуртів» мала кожна епоха, але загальний стан суспільства компенсував місцеві руйнації історичного зв'язку, з часом відбувалась регенерація свідомості, громада виживала без тотальних культурологічних втрат. Залишається сподіватись на краще, але не пасивно очікуючі, а дієво втручатись у всі негаразди суспільства.

Розриви у загальному потоці історії інколи відігравали антитетичну, позитивну роль. Уособлене «нове», означало соціальний експеримент, що був корисним і у негативному, і у позитивному планах. Надійність стихійного механізму у наші часи різко знизилась, діалектика «змінності та спадковості», що діяла ще у нещодавньому минулому, у часи глобалізації відмирає як застарілий механізм. В умовах глобалізаційної інформаційної цілісності «культурна мутація», з небаченою досі швидкістю, стає всезагальною і невідвратною, як би ми не намагались втрутитись у ці процеси. В сучасних мобільних технічних умовах гальма не спрацюють, і це слід визнати без «еквівоків», мовляв, «а може...» Не може! Потяг пішов! Залишається швиденько приєднатися і діяти разом з іншими пасажирями, що просуваються у майбутнє.

Свідома наукова діяльність, по підтримці адекватної історичної пам'яті, не повинна припинятись в навчально-методичному процесі. Не слід потурати духовному каліцтву в угоду кому б там не було! У всіх аспектах історичні знання – це засіб соціалізації, гуманітаризації й гуманізації суспільства, і правдивість та істинність цього процесу слід допомагати відстежувати громадянам з самого раннього дитинства і до поважного віку. У історії проглядається ще одна функція, що зараз визнана ведучою – історичні знання допомагають нам у процесах набуття гідності, у практиці самоосвітництва як самоідентифікації, самовдосконалення, самоствердження.

Ми істоти опредмечені у минулих справах і думках поколінь. Вивчення фактичного історичного матеріалу дозволить нам вирішувати завдання дельфійського оракула – **пізнавати самого себе!** Чим ми відрізняємось від іншої природи, окрім капостей? Які ми є і якими ми повинні бути? Слід з'ясувати, що сьогодні – це наше завтра! Гуманістичні питання тисячоліть й досі не дочекались «внятної» відповіді. Міфологізована історія, як відомо, не працює на глибину, її використовують казкарі, а дорослі «діти» потім вимушені за все розраховуватись.

Через специфічне існування історія не тотожна часу як загальній формі буття матерії. Якщо б історичність зводилась до «проходження через роки», то мало б чим відрізнялась від

мінливості річкового русла, або калюжі після дощу. У феномені історичності не накопичувались би ніякі проблеми. Людський процес буття, час буття є процес умовного, уявного, нерідко міфологізованого самовизначення.

За словами нідерландського філософа, пантеїста Баруха Спінози, людина – *causa sui* (лат. – причина себе). Він слушно вважав, що людина – частина природи, душа її – це модус мислення, а тіло – модус протягу до довжини. Воля співпадає з розумом, це те, що у кожного з нас всередині, а всі дії людини, як ланка, до ланцюга універсальної світової детермінації. Проте, говорено, що час не любить, коли його витрачають марно! Людину можна повністю ізолювати від природи, від матеріального контексту, мовляв, людина не обумовлена у своїй поведінці «зовнішніми обставинами життя», проте, що залишиться у такому випадку від її змісту?

Об'єктивне знання – передумова стійкої успішності самодетермінованої поведінки суб'єкта. В іншому випадку, це мало б вигляд неймовірності та випадковості. Та якою б малою не була міра самодетермінованості людини, і як би не була обумовлена її поведінка обставинами буття – це вже не відноситься до природного процесу. Автобіографія – дещо більше, ніж констатація часової послідовності, на зразок: «я народився, зростаю, пішов до школи, закінчив вуз, працював, одружився, виростив дітей, залишився невідомим и непотрібним нікому». Відсутня сумарна оцінка!

На мікрорівні історичного процесу самодетермінованість раніше подавалась як непомітна, або несуттєва. Тут історія набувала вигляду «природноісторичного» процесу, що означало «квазіприродний», тотожний природному у смислі об'єктивної закономірності, хоч тотожності тут не спостерігається. Історичні персонажі будь-якого рангу діяли свідомо. Історія, яка складається з множини подібних актів, виявляється об'єктивно незалежним від людини процесом, що автоматично забезпечує трансформацію суспільної свідомості. Зрозуміло, що закономірність така скоріше стохастична, ніж динамічна. Можна висловитись з цього приводу інакше: на мікрорівні історії не діяв суб'єкт, усвідомлюючий себе історичною одиницею. Індивіди, що формували тодішнє суспільство, не володіли аналізом власної свідомості, не розуміли її глобальних функцій. Для більшості «масштабний» історичний час виявлявся зачиненим для уяви. Зрозуміло, що майбутнє, у кращому випадку, намагалися передбачити в образі четвертої просторової координати світу, щось цікаве у цьому сенсі постійно пропонували езотерики – Блавацька, Гурджієв, Успенський, Реріх, інші.

Сучасне ноосферне людство, поєднане глобальними інформаційними мережами, починає масштабно замислюватись і відчувати себе як єдине ціле, пов'язане в єдину виробничо-економічну систему. Населення світу наближається до розуміння іншої історичної свідомості, що вже постала на порозі, поки що, здається, на оглядини. Світ ще повинен усвідомити її недоліки і шукати інших шляхів розвитку. Хтось побудував піраміди, інші незрозумілі поки споруди, і забрав з собою знання, змусивши нас «від сохи» шукати самостійні шляхи у науці.

Історична свідомість містить у собі розуміння власної свободи, відрізняючи історичну дію народів від природної стихії. Інтегрована пізнанням об'єктивних умов буття, причинних та інших зв'язків свобода преображає зміст історичного процесу. Ідея про сумісність свободи та необхідності не є новою. Свобода, на мою думку, пручається не необхідності, а примусу і насильству. Виявляється, що вільна необхідність працює у суспільній кухні якнайпродуктивніше, і, хоч тисячоліття тому це вже було відомо, доводиться знову і знову нагадувати людям про цю банальну істину.

Свобода – це історична самодетермінація соціального розвитку, але це не досягнення історичних подій у закономірності об'єкта, не залежного від волі та свідомості суб'єктів. Власний час (історичний час) людини і суспільства, які не володіють історичною свідомістю і почуттям історизму, не мають також і почуття історичної провини та історичної відповідальності, що неодмінно залишає негативний наслідок на свідомості суспільства трансформацією у «вседозволеність».

Штучне культивування історичного «безпам'ятства» вкрай небезпечно, а виховання на історичних прикладах – важливий засіб соціалізації нового покоління, з умовою збереження традицій. Безумовно, не як архаїки, а як культурологічної спадкоємності. Навчання, що охоплює предмет історії, як знайомство з іншою культурою, або навчання в якому, по суті, лише «культурологічна протывага», має різну навантаженість і несе різну істину. Критичний настрій до сучасних підручників історії, певний скепсис має підґрунтя. В останні часи кожна влада намагалася маніпулювати власним розумінням історичного процесу заради впливу на свідомість громадян.

Соціальний конформізм, антипатія до порожнього «вольнодумства» у політиці та економіці злились в один конгломерат проблем. Нашій свідомості, як і нашому буттю, притаманний гострий присмак невпевненості, нестійкості, невизначеності, громадської розгубленості. Ситуація політичних «потасовок», накладена на історико-теоретичні «бодання», поглиблює суспільний сум за інтелектуальним і відповідальним правлінням. Вкарбовувати позитив у суспільну свідомість на такому підґрунті вкрай важка справа, проте, ця надзвичайно важлива філософська проблема не повинна сходити з «порядку денного» вчених суспільнознавців у доступному для прогностичного огляду майбутньому.

Сказати, що зараз складний час – майже нічого не сказати. Загострився хворобливий процес зміни світоглядної парадигми, яка лежить в основі всієї сучасної культури та самого образу життя. Категорія часу є однією з універсальних філософських категорій, що визначають параметри буття людини. Час, проходячи через призму людської свідомості, має різноманітні форми репрезентації у просторі. Людство завжди повинно розрізняти послідовність уявлень про час і власне усвідомлення часової послідовності. А отже, в свідомості індивіда постійно існують свідоме розуміння поняття часу та множинні інтерпретативні судження про час. І знову тут пригадався слушний моменту вислів Конфуція: -- Я не знаю, що таке рано, але розумію, що таке пізно!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббаньяно Н. Структура экзистенции. Введение в экзистенциализм. Позитивный экзистенциализм /Николо Аббаньяно; [пер. с итал. А.Л. Зорин]. — СПб. :Алетейя, — 1998. — 506с.
2. Агацци Э. Человек как предмет философского познания /Э. Агацци.-Москва, 1991 // О человеческом в человеке: сборник /ред. И.Т. Фролов. — Москва: Политиздат, 1991. — С.59-80.
3. Бердяев Н. А. Самопознание. Опыт философской биографии/ Николай Александрович Бердяев. — М.: Политиздат, — 1991.
4. Гайденко П. П. Время. Длительность, Вечность. Проблема времени в европейской философии и науке / Пиама Павловна Гайденко. — М.: Прогресс-Традиция, — 2006. — 464 с.
5. Григорьян Б. Т. Филоофия о сущности человека / Борис Тигранович Григорьян — М.: Политиздат, — 1973. — 319 с.
6. Кант И. Критика чистого разума / Иммануил Кант; [пер. с нем. Н. О. Лосского; сост. В. А. Жучков]. — М.: Наука, — 1999. — 655 с.
7. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії / Рейнгарт Козеллек; [пер. з нім. Володимир Швед] — К.; Дух і літера. — 2006. — 429 с.
8. Курбатов С. В. Історичний час як детермінанта творчого процесу /Сергій Володимирович Курбатов — К.: Інформ. Система, — 2008. — 172 с.
9. Хайдеггер М. Бытие и время / Мартин Хайдеггер; [пер.с нем. В. В. Биbihин]. — М.: Ad Marginem. — 1997. — 452 с.
10. Уитроу Дж. Естественная философия времени / общ. ред. М. Э. Омеляновского. — пер. с англ. — М.: Эдиториал УРСС, — 2003. — 400 с.